

Kizwalter, Tomasz

"Revolution and Evolution 1848 in German-Jewish history", ed. Werner E. Mosse, Arnold Paucker, Reinhard Rürup, Tübingen 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/3, 604-605

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Pologne. L'insurrection de 1830—1831. Sa réception en Europe, red. Daniel Beauvais, Presses de l'Université de Lille III, Lille 1982, s. 300.

Tom zawiera 17 referatów autorstwa uczonych francuskich, polskich, niemieckich i brytyjskich, które zostały wygłoszone podczas sympozjum w Lille w maju 1981 r. Niniejsza publikacja jest zatem owocem jednej z wielu inicjatyw związanych ze 150 rocznicą powstania listopadowego. Większość tekstów dotyczy bezpośrednio europejskich ech powstania, niektóre odbiegają jednak od tematu uwidocznionego w tytule. Przykładem mogą być szkice Jeana Lajarrige o micie listopadowym w twórczości Stanisława Wyspiańskiego czy Bogdana Zakrzewskiego o literackiej legendzie Emilii Plater. W pozostałych referatach dominuje francuski kontekst wydarzeń z lat 1830—1831. I tak Władysław Zajewski zajmuje się (po raz kolejny) oddziaływaniem na nie rewolucji lipcowej, Stefan Treugutt przedstawia funkcjonowanie tradycji napoleońskich podczas powstania, zaś Sławomir Kalemberka śledzi międzynarodowe implikacje początków Wielkiej Emigracji. Zbliżoną problematykę podjął też Hans Henning Hahn, pisząc o politycznym debiucie księcia Adama Jerzego Czartoryskiego na wychodźstwie.

Większość tekstów ma okolicznościowo-dyskusyjny charakter; w niektórych wykorzystano jednak nowe źródła i poruszono słabo rozpoznane problemy. Na uwagę zasługują zwłaszcza artykuły Daniela Beauvoisa („Le Nord de la France et les Polonais entre 1830 et 1833”) i Charlesa Kecskemeti („Hongrois et Polonais en 1831”). Do tej samej kategorii zaliczyć też wypada bardzo interesujący szkic Mieczysława Ingłota o polskojęzycznych czasopismach rosyjskich z okresu powstania listopadowego (publikowany zresztą również w „Kwartalniku Historii Prasy Polskiej” t. XXI, 1982, nr 3—4, s. 5—23). Autor dokonał analizy propagandy carskiej, prezentowanej na łamach „Kuriera Litewskiego” i „Tygodnika Petersburskiego”. Pisma te potępiały powstanie jako bunt przeciwko prawowitemu monarche; sugerowały również, iż jest ono przejawem odwiecznego polskiego ducha anarchii, który doprowadził do utraty niepodległości. W komentarzach, które zamieszczały (niekiedy w postaci listów do redakcji o wątpliwej autentyczności) można było przeczytać, że na wystąpienie przeciwko Rosji oddziaływały obce, głównie francuskie inspiracje, sprzeczne z polskimi interesami. Wreszcie utrzymywano, że powstanie nie cieszy się poparciem większości mieszkańców Królestwa Polskiego lecz jest dziełem nieodpowiedzialnych jednostek, które terroryzują prawomyślną ludność.

W dwóch referatach (Maria Straszewska, „«La cause polonaise» de 1830 dans la poésie et le théâtre français”. Edmond Marek, „L'insurrection polonaise de 1830—1831 dans la chanson française”) poruszono kwestię ech powstania listopadowego w literaturze francuskiej. Sprawy te są mniej znane niż ówczesne niemieckie *Polenlieder* i ich polityczne funkcje; zresztą choć poszukiwania źródłowe obojga autorów ujawniły kilka nowych pozycji pisanych pod wpływem wiadomości dochodzących z Polski, nie przecenili oni — i słusznie — ich znaczenia.

Książka zawiera także szczegółowy zapis dyskusji nad poszczególnymi wystąpieniami. Wydano ją dosyć starannie, choć nie udało się uniknąć paru pomyłek w polskich cytatach i nazwiskach.

A. S.

Revolution and Evolution 1848 in German-Jewish History, ed. Werner E. Mosse, Arnold Paucker, Reinhard Rürup, „Schriftenreihe Wissenschaftlicher Abhandlungen des Leo Baeck Instituts” 39, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1981, s. XII, 436.

Tom ten jest zbiorem tekstów przedstawionych w 1979 r. na konferencji w Oxfordzie. Wydane w poprawionej, czasem szerszej formie, uzupełnione zostały

opiniami dyskutantów; włączono także dwa referaty, których nie zdążono wygłosić podczas obrad.

Organizatorzy konferencji, później zaś wydawcy książki kierowali się zasadą, że prawdziwie owocne studia historii Żydów niemieckich opierać się mogą tylko na połączeniu badań problemów wewnętrznych społeczności żydowskiej z analizą relacji między nią a jej otoczeniem. W tej ostatniej dziedzinie za moment przełomowy tradycyjnie uznaje się Wiosnę Ludów, szczególne zaczenie nadając proklamowaniu przez parlament frankfurcki pełnego równouprawnienia Żydów. Miało to być przejście do nowego, liberalno-demokratycznego, właściwego społeczeństwu burżuazyjnemu traktowania kwestii żydowskiej.

Autorzy dwóch szkiców o charakterze syntetycznym, R. R ü r u p i W. E. M o s s e, polemizują z tą opinią, wskazując, że wydarzenia Wiosny Ludów w niewielkim stopniu przyczyniły się do zmiany rzeczywistego położenia społeczności żydowskiej, a kierunek tych przemian nie zawsze był korzystny. Nie można także uznać pierwszoplanowego znaczenia działań na płaszczyźnie formalno-prawnej. Tym, co miało istotny ciężar gatunkowy, były długofalowe procesy rozwoju gospodarczego i asymilacji kulturalnej, stanowiące realną bazę emancypacji. Szczegółowemu omówieniu tych zagadnień poświęcone są teksty analityczne, traktujące kolejno o zmianach demograficznych społeczności żydowskiej, roli pełnionej przez nią w gospodarce wiejskiej, funkcji w procesach industrializacji, dalej zaś o strukturze rodziny i pozycji kobiety, przemianach religijności i kształtowaniu się myśli społecznej — aż do szkicu o poglądach Heinego.

Z rozważań tych wyłania się obraz emancypacji powolnej i niełatwej, raczej długiej ewolucji niż nagłych przełomów.

T. K.

Michał Wiszniewski, *Podróż do Włoch, Sycylii i Malty*, wydał Henryk Barycz, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982, s. 571, ilustr.

Michał Wiszniewski, historyk literatury i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, znany z niefortunnej roli, jaką odegrał podczas powstania krakowskiego 1846 roku, był znawcą i miłośnikiem Italii, w której spędził zresztą ostatnie lata życia. Niniejsza edycja jego refleksji z podróży do Włoch, odbytej w r. 1845, oparta jest na bardzo niegdyś popularnym pierwszym wydaniu z 1848 r. Jak słusznie pisze w „Postłowiu” Henryk Barycz, dzieło Wiszniewskiego „Niejednolite w formie i wielowymiarowe w treści nie da się — łatwo sklasyfikować. Z jednej strony stanowi pamiętnik i dokument osobisty autora, pragnącego przekazać własne poglądy i przeżycia — Z drugiej strony na kanwie swojego wojażu autor zamierzył stworzyć rodzaj przewodnika czy encyklopedii wiedzy o Italii, ukazać położenie i krajobraz, układ demograficzny i społeczny ludności, jej obyczajowość, warunki ekonomiczne, zalety i wady, zarejestrować pamiątki i wspaniałe wytwory kultury, uwypuklić znaczenie polityczne w przeszłości, burzliwe losy, wzloty i upadki, świetność i tragedie, jakim kraj ulegał” (s. 520). W istocie książka mimo ambicji literackich ma po trosze charakter przewodnika. Warto pamiętać, że przez kilkadziesiąt lat była ona dla Polaków ważnym źródłem informacji o Półwyspie Apenińskim i Sycylii; jej wpływ potwierdzają np. skonstatowane przez H. Barycza dosłowne zapożyczenia w „Popiołach” Żeromskiego.

Krakowski profesor łączył umiejętnie utrzymane w romantycznej konwencji opisy z solidną dawką wiedzy; potrafił zainteresować czytelników i dostarczyć wzoru liczным następcom. Narrację przeplatał anegdotami historycznymi i cytatai,